

سرشناسه:	یونسی، محمد، ۱۳۵۷
عنوان و نام پدیدآور:	بررسی تطبیقی تفاوت‌های طبیعی زن و مرد از دیدگاه قرآن و پژوهش‌های علمی / محمد یونسی
مشخصات نشر:	قم، نور الامین، ۱۳۹۹
مرجع تولید:	معاونت پژوهش
مشخصات ظاهری:	۲۸۰ ص؛ ۱۴/۵×۲۱/۵ س م
شابک:	۹۷۸-۶۲۲-۷۱۵۶-۰۵-۸
وضعیت فهرست نویسی:	فیبا
یادداشت:	کتابنامه
موضوع:	تفاوت‌های جنسی -- جنبه‌های قرآنی
موضوع:	Sex differences -- Qur'anic teaching
موضوع:	تفاوت‌های جنسی -- جنبه‌های مذهبی -- اسلام
موضوع:	Sex differences -- Religious aspects -- Islam
موضوع:	تفاوت‌های جنسی
موضوع:	Sex differences
رده بندی کنگره:	BP۱۰۴
رده بندی دیویی:	۲۹۷/۱۵۹
شماره کتاب شناسی ملی:	۷۴۰۶۶۵۵
وضعیت رکورد:	فیبا

NBP29

بررسی تطبیقی تفاوت‌های طبیعی زن و مرد از دیدگاه قرآن و پژوهش‌های علمی

مؤلف: محمد یونسی

چاپ اول: ۱۳۹۹ ش / ۱۴۴۲ ق

چاپخانه: چاپخانه دیجیتال المصطفی ﷺ

ناشر: نورالامین قیمت: ۴۶۰۰۰۰ ریال شمارگان: ۵۰۰

با تشکر از دست‌اندرکارانی که ما را در تولید این اثر یاری رساندند.

- مدیر انتشارات: مصطفی نوبخت
- ناظر گرافیک: مسعود مهدوی
- مدیر تولید: جعفر قاسمی ابهری
- ناظر فنی: سید محمد رضا جعفری

pub.nooralamin@gmail.com

همه حقوق برای ناشر محفوظ است

هرگونه نسخه برداری اعم از کپی برداری و بازنویسی و انتشار، اسکن، ذخیره کامپیوتری، ترجمه به زبان‌های دیگر و ساخت فایل صوتی کتاب، بدون مجوز کتبی از ناشر ممنوع، شرعاً حرام و از طریق مراجع قانونی، قابل پیگیری است.

شماره تماس:

همراه: ۰۹۰۱۵۸۲۱۷۶۳ / خط ثابت: ۰۲۵۳۷۸۳۹۳۰۹ داخلی ۴۱۱ و ۲۱۰

بررسی تطبیقی

تفاوت‌های طبیعی زن و مرد

از دیدگاه قرآن و پژوهش‌های علمی

محمد یونسی

معارف اسلامی ناب، نیاز بشر تشنه معنویت امروز است. در این دوران، که بسیاری آن را عصر پایان جهان می‌دانند، گرایش به دین و معنویت، سرعتی شگفت یافته است. در این میان، اسلام بیشترین سهم را از این گرایش به دین دارد و چرا چنین نباشد؟ اسلام، دین انسانی زیستن، عدالت‌پروری و عشق به هم‌نوع است و بشر این عصر، این گوهر گمشده را در اسلام ناب یافته است.

از سوی دیگر، گسترش پُرشتاب رسانه‌ها و ابزارهای انتشار اطلاعات، بی‌وقفه موجب پدید آمدن پرسش‌ها و شبهات جدیدی می‌شود که تا اندکی پیش از این، هیچ‌یک از آنها قابل تصور نبود. این انفجار اطلاعات، به‌ویژه در دنیای مجازی، اغلب فرصت ژرف‌اندیشی را از انسان سلب می‌کند و همین موجب شناخت نادرست یا ناقص از بسیاری امور، به‌ویژه مفاهیم و معارف دینی می‌گردد.

بنابراین، تبلیغ و نشر مؤثر معارف اسلامی ناب، رسالت خطیری است که بر عهده همه متولیان این امر می‌باشد. بدون تلاش خالصانه و آگاهانه برای رسیدن به این هدف، پتانسیل عظیمی که در گرایش بشر به معنویت در این عصر پدید آمده است، به هدر خواهد رفت.

نشر «نورالامین»، به سهم خود می‌کوشد تا بخش اندکی از رسالت عظیم نشر معارف اسلامی ناب را به بهترین شکل ممکن انجام دهد و در این راستا از پیشنهادهای و انتقادهای همه فرهیختگان این عرصه، برای غنا بخشیدن به آثار خود استقبال می‌کند.

پیش‌گفتار

سپاس و ستایش خدایی را که آفرینشی متفاوت و درعین حال حکیمانه دارد؛ پروردگاری که خلق نمود چهارده نور پاک را، جهان را، انسان را، عقل را، عشق را، پدر را، مادر را، زن و شوهر را و استاد و محصل را.

سپاس و ستایش خدا «جل و جلاله» را که آثار قدرت او بر چهره روزروشن، تابان است و انوار حکمت او در دل شب تار، درفشان. آفریدگاری که خویشتن را به ما شناساند و درهای علم را بر ما گشود و فرصتی عطا فرمود تا به آن وسیله، بنده ضعیف خویش را در طریق علم و معرفت بیازماید.

هرچند زبان، قاصر است از بیان ارزش و مقام اساتید و معلمانی که در مراحل مختلف تحصیلی از محضرشان بهره‌مند شدم، اما بر خود لازم می‌دانم، مراتب تقدیر و تشکر خود را از ایشان اعلام بنمایم.

قدردانی می‌کنم از مدیریت محترم حوزه علمیه قم، مسئولان و اساتید محترم مدارج علمی و به‌ویژه از اساتید داور بزرگوار حجت‌الاسلام والمسلمین دکتر حسین زاده و حجت‌الاسلام والمسلمین دکتر علوی مهر، تشکر و سپاس ویژه خود را اعلام می‌دارم و صمیمانه از استاد راهنما جناب حجت‌الاسلام والمسلمین دکتر سعید داودی و همچنین استاد مشاور،

جناب حجت‌الاسلام والمسلمین دکتر جوان‌آراسته سپاس‌گزاری می‌کنم که بی‌شک بدون راهنمایی‌های ارزشمند آنان این پژوهش سامان نمی‌یافت. امید است خداوند قادر حکیم، تلاش بی‌شائبه همه سروران را مورد توجه خاص خود قرار داده، بر توفیقات روزافزون همه این بزرگواران بیفزاید.

«و من الله التوفیق»

فهرست

مقدمه	۱۳
۱. کلیات و مفاهیم	۱۷
گفتار اول: شناسه تحقیق	۱۷
۱. بیان مسئله	۱۷
۲. سؤالات تحقیق	۱۸
الف) سؤال اصلی	۱۸
ب) سؤالات فرعی	۱۸
ج) سؤالات فرعی تر	۱۹
۳. فرضیه	۱۹
۴. ضرورت و اهمیت	۱۹
۵. اهداف	۲۰
۶. فواید و امتیاز تحقیق	۲۰
۷. پیشینه تحقیق	۲۱
۸. قلمرو بحث	۲۶
۹. روش پژوهش	۲۷
۱۰. روش گردآوری اطلاعات و داده‌ها	۲۷
گفتار دوم: مفهوم شناسی	۲۷
الف) لغات اصلی	۲۸
۱. زن	۲۸

۲۹. _____ یکم. امراه
۳۱. _____ دوم. نساء
۳۳. _____ سوم. انثی
۳۵. _____ چهارم. نظر نهایی در مفهوم‌شناسی زن
۳۶. _____ ۲. مرد
۳۶. _____ یکم. رجل
۳۸. _____ دوم. مذکر
۴۰. _____ ۳. انسان
۴۲. _____ ۴. تفاوت
۴۷. _____ ۵. طبیعی
۴۸. _____ ۶. قرآن
۵۱. _____ ۷. علم
۵۴. _____ ۸. تطبیق
۵۶. _____ (ب) مصادیق تفاوت‌ها
۵۶. _____ ۱. عقل
۵۹. _____ ۲. روح
۶۲. _____ ۳. نفس
۶۴. _____ ۴. جسم
۶۵. _____ ۵. غریزه
۶۷. _____ گفتار سوم: رویکردها
۶۷. _____ الف) رویکردهای قرآنی
۶۸. _____ ۱. آزمایش
۷۰. _____ ۲. قوام و پایداری
۷۱. _____ (ب) رویکردهای علمی
۷۵. _____ ۲. بررسی تفاوت‌ها
۷۵. _____ گفتار اول: جایگاه تفاوت‌ها

- الف) نگاه قرآن _____ ۷۷
۱. درجه‌مندی تفاوت‌های طبیعی _____ ۷۸
۲. تنوع در تفاوت‌های طبیعی _____ ۸۱
- یکم. تنوع پیامبران و مؤمنین _____ ۸۳
- دوم. تنوع مخلوقات _____ ۸۶
۳. جمع‌بندی _____ ۸۷
- ب) از نگاه پژوهش‌های علمی _____ ۹۰
۱. درجات و مراتب تفاوت‌های طبیعی _____ ۹۰
۲. انواع تفاوت‌های طبیعی _____ ۹۲
- گفتار دوم: تفاوت‌های جسمی _____ ۹۲
- الف) ویژگی‌های مردان _____ ۹۴
۱. اصل توانایی و قدرت جسمی در نوع مردان _____ ۹۵
- یکم. قومیت مردان _____ ۹۵
- دوم. درجه‌مندی نوع مردان _____ ۹۹
- سوم. توانایی نوع مردان در مبارزه و جنگاوری _____ ۱۰۰
۲. مصادیق توانایی مردان _____ ۱۰۲
- یکم. توانایی جسمی ویژه حضرت موسی علیه السلام _____ ۱۰۲
- دوم. توانایی جسمی حضرت داود علیه السلام و طالوت _____ ۱۰۴
۳. یافته‌های علمی _____ ۱۰۶
۴. جمع‌بندی در توانمندی مردان _____ ۱۰۹
- ب) ویژگی‌های زنان _____ ۱۱۰
۱. ضعف جسمی زن _____ ۱۱۰
- یکم. زنده نگه داشتن زنان _____ ۱۱۲
- دوم. دوربودن زنان از قتال و جهاد _____ ۱۱۳
- سوم. تولد جنس دختر به جای جنس پسر _____ ۱۱۵
- چهارم. نتایج علمی _____ ۱۱۶
- پنجم. نتیجه پایانی در توانایی زنان _____ ۱۱۹

۲. زیبایی نوع زنان _____ ۱۲۰
- یکم. زینت بودن زن _____ ۱۲۱
- دوم. لطافت جسم زن _____ ۱۲۹
- سوم. پژوهش‌های علمی _____ ۱۳۱
- چهارم. جمع‌بندی درباره زیبایی جنس زن _____ ۱۳۳
۳. ساختار تولیدمثلی زن _____ ۱۳۳
- یکم. عادت ماهانه زن _____ ۱۳۴
- دوم. حاملگی و کشتزار بودن زن _____ ۱۳۶
- سوم. شیردهی زن _____ ۱۳۹
- چهارم. تحقیقات علمی _____ ۱۴۱
- پنجم. نتیجه پایانی ساختار تولیدمثلی زن _____ ۱۴۵
- گفتار سوم: تفاوت‌های روحی و روانی _____ ۱۴۶
- الف) تفاوت عقلانی _____ ۱۴۶
۱. تقسیمات عقل _____ ۱۴۸
- یکم. عقل معاد و عقل معاش _____ ۱۴۸
- دوم. عقل فطری و عقل اکتسابی _____ ۱۴۹
- سوم. عقل عملی و عقل نظری _____ ۱۵۱
۲. آیات مشتمل بر تفاوت‌های عقلانی _____ ۱۵۷
- یکم. فراموشی و انفعال زنان _____ ۱۵۸
- دوم. قوامیت مردان بر زنان _____ ۱۶۱
- سوم. جایگاه نبوت و امامت و رهبری _____ ۱۶۴
۳. یافته‌های روان‌شناسی فکری «زن و مرد» _____ ۱۶۵
۴. جمع‌بندی تفاوت عقلانی و نظر پایانی _____ ۱۶۸
- ب) تفاوت عاطفی _____ ۱۶۹
۱. مفهوم‌شناسی _____ ۱۷۰
- یکم. مفهوم‌شناسی عاطفه _____ ۱۷۰
- دوم. مفهوم‌شناسی احساس _____ ۱۷۰

۱۷۱. سوم. عواطف و احساسات در اصطلاح
۲. بررسی عواطف در قرآن ۱۷۱
- یکم. آیه درجه ۱۷۲
- دوم. آیه دین ۱۷۳
- سوم. آیه سهام در ارث ۱۷۳
- چهارم. آیه حلیه و خصام ۱۷۴
۳. عواطف و احساسات «زن و مرد» از نگاه اندیشمندان ۱۷۵
۴. نتایج علمی عواطف در «زن و مرد» ۱۷۶
۵. حاصل بحث در عواطف ۱۷۹
- ج) تفاوت شهوانی ۱۸۰
۱. مفهوم‌شناسی شهوت ۱۸۰
۲. آیات مشتمل بر تفاوت در شهوات ۱۸۱
۳. پژوهش‌های علمی ۱۸۴
۴. جمع‌بندی تفاوت شهوانی «زن و مرد» ۱۸۷
۳. آثار تفاوت‌ها ۱۹۳
- گفتار اول: شناخت آثار تفاوت‌ها ۱۹۳
- الف) اهمیت بررسی آثار تفاوت‌ها ۱۹۳
- ب) تقسیمات آثار تفاوت‌ها ۱۹۷
- گفتار دوم: تأثیر تفاوت‌ها بر حقوق و تکالیف خانوادگی ۱۹۸
- الف) عبادات (حقوق معنوی) ۱۹۹
۱. ازدواج ۱۹۹
- یکم. ولایت ۲۰۱
- دوم. مدیریت ۲۰۲
- سوم. تمکین ۲۰۳
- چهارم. تعدد زوجات ۲۰۶
۲. طلاق ۲۰۸

۲۱۱. _____ (ب) معاملات (حقوق مادی)
۲۱۱. _____ ۱. مهر و نفقه
۲۱۳. _____ ۲. ارث
۲۱۴. _____ گفتار سوم: تأثیر تفاوت‌ها بر حقوق و تکالیف اجتماعی
۲۱۵. _____ الف) عبادات (حقوق معنوی)
۲۱۵. _____ ۱. طهارت
۲۱۸. _____ ۲. جهاد
۲۲۰. _____ (ب) معاملات (حقوق مادی)
۲۲۰. _____ ۱. قصاص
۲۲۱. _____ ۲. گواهی
۲۲۲. _____ ۳. قضاوت
۲۲۴. _____ ۴. مدیریت
۲۲۷. _____ ۵. حجاب
۲۳۷. _____ خاتمه
۲۴۳. _____ کتابنامه

مقدمه

بررسی تفاوت‌های «زن و مرد» در ابعاد طبیعی و تکوینی به‌عنوان یکی از مهم‌ترین شاخصه‌های پیشرفت انسانی، با وجود رشد چشمگیر مطالعات تحقیقی و پژوهشی متعدد عصر حاضر، به موضوعی پرچالش تبدیل شده که با وجود اشارات قرآنی مختلف، تحقیق جامع و مناسبی درباره آن به‌درستی انجام نشده و از طرفی پژوهش‌های علمی و تجربی که مؤیدی بر این الهامات الهی است نیز به‌درستی در کنار آیات مورد چینش و توجه قرار نگرفته است، البته دلیل آن را باید در عدم تحقیق درست و هجوم افکار غیرقرآنی و فمینیستی جست‌وجو کرد، درحالی‌که این امر باعث عدم شناسایی دقیق تفاوت این دو نوع در زوایای مختلف روحی و جسمی و اعمال آثار این تفاوت‌ها برای رسیدن به زندگی آرام و سعادت بخش شده است.

هرچند این دو گونه بشری به جهت شخصیت انسانی مشترک خلق شده‌اند، از جهت کارکردهای جنسیتی، فردی، خانوادگی و اجتماعی برای رسیدن به نظام احسن کاملاً متفاوت خلق شده‌اند. باید توجه نمود که اثبات تفاوت‌ها یکی از مباحث مهم انسان‌پژوهی بوده که:

اولاً؛ در تنافی با وحدت انسانی نبوده؛

ثانیاً؛ بر بدیهی بودن ناهمگونی برخی قابلیت‌ها و ظواهر تأکید نموده؛

ثالثاً؛ نشان‌دهنده بسیاری از نقش‌ها و کارکردهای متفاوت «زن و مرد» است.

در نگاه قرآنی و تفاسیر متعدد معتبر و با دقت در بسیاری از روایات تبیین‌کننده تفاوت‌ها و همچنین کتب لغت معتبر و تطبیق تحقیقات علوم انسانی و تجربی معتبر نیز به عنوان مؤیدات متناسب با این تفاوت‌ها به صورت کلی در قالب طرحی نو و دسته‌بندی کاربردی نکات ذیل استخراج می‌گردد:

الف) شناخت مفاهیم، نقش محوری در تشریح تفاوت‌ها داشته، به طوری که هر یک از واژه‌های مرتبط با تفاوت‌ها به خصوص الفاظ «زن و مرد» معنای یکسانی که نشان‌دهنده این‌همانی باشد، در مفهوم‌شناسی الفاظ مذکور یافت نمی‌شود.

ب) رویکردهای قرآنی به تفاوت‌ها و جایگاه آن‌ها، مبین سعادت بشر بوده، نه تبعیض و دوگانگی متناسب با ظلم، چنان‌که بسیاری از تحقیقات از این مسئله به‌سادگی عبور کرده‌اند و بر شبهات موجود افزوده شده است.

ج) در بررسی قرآنی تفاوت‌ها، دو تقسیم کلی جسمی و روانی حاصل شده که تفاوت‌های طبیعی جسمی مرد، بیشتر شامل توانایی و قدرت بدنی او بوده، ولی در تفاوت‌های طبیعی زن موارد متعددی همچون ضعف جسمی، زیبایی و لطافت جسمی و همچنین ساختار تولیدمثلی بحث مفصل‌تری را به خود اختصاص داده است. همچنین در بُعد روحی و روانی تفاوت‌های طبیعی در سه محور عقلانی، عاطفی و شهوانی بین «زن و مرد» مشهود و قابل تأمل بوده است.

د) نقش‌ها و کارکردهای متفاوت فردی، خانوادگی و اجتماعی «زن و مرد»، مهم‌ترین آثار کاربردی تفاوت‌های طبیعی «زن و مرد» هستند که برای برون‌رفت از مشکلات ناشی از عدم توجه به موضوع تفاوت‌ها، در دو بُعد کلی عبادات و معاملات، ذیل عناوینی نظیر ازدواج، طلاق، ارث، طهارت، جهاد، قصاص، قضاوت و حجاب لازم است مورد توجه جدی قرار گیرند.

واژگان کلیدی: «زن و مرد»، تفاوت‌های طبیعی «زن و مرد»، قرآن، تفاوت‌های عقلی «زن و مرد»، تفاوت‌های جسمی «زن و مرد»، تفاوت‌های جنسی «زن و مرد»، تفاوت‌های عاطفی «زن و مرد»، تکالیف و وظایف «زن و مرد».